УДК 37.03:004.387
DOI: https://doi.org/10.17721/2616-7786.2020/6-1/9

Л. Токарук, канд. пед. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID iD 0000-0002-7330-406X

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ІКТ

Визначено складники формування соціальної компетентності у дітей із особливими освітніми потребами засобами ІКТ, напрями застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у навчанні та вихованні дітей із особливими потребами з позиції компенсування фізичних недоліків за допомогою сучасних технічних засобів. Проаналізовано нормативно-правову базу стосовно інклюзивного навчання дітей із особливими освітніми потребами засобами ІКТ, розглянуто наявні технічні розробки медіадодатків для соціалізації дітей із різними нозологіями.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, діти з особливими освітніми потребами, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційно-цифрова компетентність, електронна інклюзія, медіасоціалізація, кіберсоціалізація.

Постановка проблеми. Глобалізація світового інформаційно-комунікаційного середовища викликає неперервні зміни в соціальному житті українського суспільства безпосередньо, а в дітей із особливими освітніми потребами зокрема, тому від батьків, педагогів, соціальних педагогів, закладів освіти вимагається не лише формування новітніх умінь, знань, навичок, але й урахування індивідуальних особливостей сучасного інформаційного суспільства, у якому формується дитина з інвалідністю, яка не володіє сучасними ІКТ, не використовує технології інтернет-ресурсів, тому може бути відкинута за межі інформаційного простору.

Сучасні діти з раннього віку обізнані з мережею інтернет, мають доступ до численних електронних матеріалів, початкові навички роботи з інформаційними ресурсами, але діти з особливими освітніми потребами, вадами у стані здоров'я та інвалідністю не завжди можуть зорієнтуватись у системі невідомої інформації, джерелах її отримання та володіти вміннями їх використання через певні фізичні вади [1].

Закони України "Про освіту" від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII, "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства" від 9 січня 2007 року № 537-V, Указ Президента України "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року" від 25 червня 2013 року № 344/2013, Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті від 17 квітня 2002 року № 347/2002 спрямовують сучасних батьків, педагогів, соціальних педагогів на те, що ключовим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє, а пріоритетом модернізації видів соціальних компетентностей стає продуктивне впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, активізують пізнавальну і творчу діяльність дітей із рідними нозологіями [1].

Компетентність – набута у процесі навчання, інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [2].

В освітньому просторі для опису видів, форм компетентностей у сфері інформаційно-комунікаційних технологій використовується низка понять: *цифрова компетентність*, *інформаційно-цифрова компетентність*, *інформаційно-комунікаційна компетентність*, *медіакомпетентність*, *цифрова грамотність*, *цифрова культура*, *мережна комунікація* (*нетворкінг*), серед яких найбільш уживаним є поняття *інформаційно-комунікаційна компетентність* як здатність особи застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в житті, навчанні та роботі, постійно й автономно її розвивати [3].

Інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність методів, засобів і прийомів пошуку, зберігання, опрацювання, подання та передавання графічних, текстових, цифрових, аудіо- та відеоданих на базі комп'ютерів, комп'ютерних мереж і різних засобів зв'язку [3].

Термін "соціалізація" виник у XX ст., саме тоді науковці розглядали процес соціалізації-інтеграції, в основі якого лежить творчий пошук власного "Я" [4].

Визначення понять "соціалізація", "компетентність", "соціальна компетентність", "соціальне середовище", "соціальне виховання" лежать в основі курсів для батьків, які виховують дитину з особливими освітніми потребами, і підвищення кваліфікації педагогічних працівників із проблеми формування соціальної компетентності для роботи в інклюзивних класах [4].

В "Енциклопедії освіти" знаходимо критерії соціалізації дітей: зміст сформованих настанов, стереотипів, цінностей, картин світу; адаптованість особистості, її спосіб життя, законослухняна поведінка; соціальна ідентичність (групова, загальнолюдська); рівень незалежності, упевненості й самостійності, ініціативності, розкутості [5].

Соціальна компетентність дітей із особливими освітніми потребами є однією з важливих життєвих компонент розвитку повноцінної, гармонійної особистості в сучасному середовищі саме засобами ІКТ [6].

Соціальна компетентність дітей із особливими освітніми потребами – це готовність до сприймання сучасних інформаційних повідомлень засобами новітніх технічних видів приладів, уміння вибудовувати власну поведінку в середовищі поєднаної реальності (реальному і віртуальному просторі) відповідно до соціальних норм і суспільних цінностей оточуючого середовища [6].

Сформована соціальна компетентність у дітей із особливими освітніми потребами характеризує їх як відкритих до суспільства особистостей, які володіють навичками соціальної поведінки, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажанням пізнавати оточуючий світ [6].

Стратегії соціальної поведінки, засвоєні дітьми з особливими освітніми потребами, можуть стати фундаментом розвитку повноцінної особистості, тому необхідною умовою є цілеспрямована допомога батьків, педагогічних працівників, соціальних педагогів у побудові ефективних поведінкових стратегій, а формування соціальної компетентності в дітей з вадами має стати одним із найважливіших напрямів роботи сучасного освітнього простору [7].

Формування соціальної компетентності в дітей із особливими освітніми потребами без інформаційно-комунікаційних технологій не буде ефективним, тому що сучасна дитина, з нозологіями чи без них, не уявляє власного світогляду без цифрових електронних засобів – інформаційних ресурсів, обладнання, освітніх електронних видань [7].

© Токарук Л., 2020

Електронна інклюзія (цифрова інклюзія) (англ. e-inclusion, digital inclusion) – соціальний рух, що має на меті подолання цифрового розриву, а саме збільшення доступності сучасних технологічних засобів (комп'ютерних і мережних технологій, телебачення, IP-телефонії) для всіх без винятку регіонів планети та всіх категорій осіб, незалежно від їхніх особливостей (національності, раси, статків, статі, соціального становища, функціональних обмежень) [8].

У розвитку інформаційного суспільства якісна освіта стає одним із головних чинників успіху, а батьки, педагоги, оточуюче середовище є одночасно об'єктами та провідниками у формуванні позитивних соціальних змін дитини з особливими освітніми потребами [8].

Ефективно здійснювати освітній процес, забезпечувати відповідальне використання засобів цифрових технологій для управління інформацією, комунікацією, створення контенту здатні інформаційно освідчені особи – батьки, педагоги, соціальні педагоги та спеціалісти з розвитку дітей із особливими освітніми потребами [9]. Тому формування й розвиток у дітей із особливими освітніми потребами соціальної, інформаційної, цифрової компетентності засобами ІКТ є важливою складовою соціалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень. Особливості формування у дітей із особливими освітніми потребами соціальної компетентності засобами інформаційно-комунікаційних технологій висвітлено в таких науковців, психологів і педагогів: В. Бондаря, Н. Бобрич, О. Діково-Фаворської, В. Заіки, А. Колупаєвої, В. Коваленко, Ж. Матюх, А. Мудрик, О. Марущак, Ю. Найди, С. Нетьосової, Ю. Носенко, Н. Софій, Д. Соменко, А. Чернова.

Загальний стан інклюзивної освіти в Україні, основні принципи, концептуальні аспекти та гуманістичні цінності у своїх працях розглядали А. Гета, О. Кобзар, О. Кольченко, В. Кулєш, О. Польовик, П. Таланчук, М. Тарасюк, Л. Токарук, Г. Уманець, О. Соменко, А. Яцишин, М. Шишкіна.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та варіативність їх застосування при роботі з дітьми із особливими освітніми потребами досліджували Г. Гордійчук, Г. Давиденко, А. Колупаєва, М. Кадемія, С. Кирильчук, О. Майборода, Н. Нечипоренко, Л. Савчук, Л. Сердюк, А. Тадаєва, С. Чеб, А. Шевцов, М. Чайковський.

Визначення сутності понять "цифрова компетентність", "цифрова обізнаність", "цифрова культура", "ігроцентроване навчання", "STEM-освіта", їхньої структури, особливостей знаходимо у працях зарубіжних науковців Д. Бавлера (D. Bavelier), Б. Берга-Марклунда (B. Berg-Marklund), П. Грей (P. Gray), Дж. Ервіна (J. Erwin), Н. Кіпнес (N. Kipnes), М. Пренскі (M. Prensky).

У дослідженнях Н. Сороко, О. Спіріна, Ю. Носенко, М. Лещенко науково обґрунтовано питання цифрової обізнаності та інформаційно-комунікаційної компетентності особистості на всіх рівнях її розвитку.

Наукові дослідження О. Гриценчук, І. Іванюк, С. Литвинової, І. Малицької, І. Маханько, Н. Морзе, О. Овчарук О. Кравчини, Л. Тимчук присвячені проблемі визначення форм, методів оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності в дітей різної вікової категорії та нозологій.

Мета статті полягає у висвітленні засобів інформаційно-комунікаційних технологій, які сприятимуть формуванню в дітей із особливими освітніми потребами соціальної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Можливість вільного користування дітьми з особливими освітніми потребами засобами ІКТ без спеціальної педагогічної, психологічної, технічної підготовки є неосяжним фактором, який впливає на зменшення рівня розвитку соціальної інклюзії в сучасному соціумі. Дорослі особи можуть бути в курсі новин, працювати через інтернет, спілкуватися у соціальних мережах, дзвонити друзям та близьким, знаходити нові знайомства, читати й дізнаватись про щось нове, а для дітей із особливими освітніми потребами – це шанс отримати гідну освіту.

Ю. Носенко, М. Шишкіна вважають, що важливою ознакою сформованості соціальної компетентності в дітей із особливими освітніми потребами є здатність до неперервного здобуття особистісного досвіду про соціальну поведінку через створення й аналіз різних життєвих ситуацій як у реальному, так і у віртуальному світі [10].

Сформована соціальна компетентність у дітей засобами ІКТ, за дослідженнями В. Коваленко, характеризує їх як відкриті до суспільства особистості, які володіють навичками соціальної поведінки, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажанням пізнавати оточуючий світ [11].

Дослідниця А. Колупаєва визначає п'ять складників (когнітивний, мотиваційно-інформаційний, поведінково-діяльнісний, комунікативний, інформаційно-рефлексивний) формування соціальної компетентності в дітей із особливими освітніми потребами.

1) *Когнітивний складник соціальної компетентності* – знання власного "Я"; розуміння об'єкта і суб'єкта соціальних відносин і понять: настрій, почуття, співпереживання, може пояснити їх значення; знання про власну фізичну, психологічну та соціальну сутність, основні соціальні ролі; норми спілкування і взаємодії; знання вербальних і невербальних засобів комунікації; володіння способами самовираження: пояснення, переконання, повідомлення про власні почуття.

2) *Мотиваційно-інформаційний складник соціальної компетентності* – цікавість до соціальної значущості серед друзів і знайомих; вияв власної ініціативи; емоційно-пізнавальне ставлення до особистості; визначення еталонів соціальної поведінки; наполегливість у подоланні труднощів; уміння контролювати і регулювати власні емоції.

3) *Поведінково-діяльнісний складник соціальної компетентності* – здатність до самоорганізації та самоконтролю; дії, що не суперечать загальновизнаним соціальним нормам; навички конструктивної взаємодії з оточуючими та самостійна і впевнена поведінка в неочікуваних ситуаціях; уміння самостійно знайти адекватний спосіб виходу з конфліктних ситуацій як із дорослими, так і з однолітками; освоєння суспільних правил, норм, звичаїв, вироблених у процесі формування особистості; уміння ставити різнорівневі цілі, завдання та досягати їх; навички передавання власних вражень різними інформаційними засобами, пов'язаних із соціальними подіями та взаєминами з оточуючим середовищем, художніми образами (малювання; складання віршів, оповідань, пазлів; співи, танці, ігри, театральні імпровізації).

4) *Комунікативний складник соціальної компетентності* – здатність до самопрезентації, уміння встановлювати стосунки, повна соціалізація (знайомства, формування дружніх зв'язків, створення соціальних груп в онлайн-мережах, зустрічі за інтересами); володіння різними формами та видами комунікації, сучасними засобами ІКТ, правилами поведінки в сучасному інформаційному просторі; уміння застосовувати комунікативну толерантність.

5) *Інформаційно-рефлексивний складник соціальної компетентності* – уміння оцінювати і пояснювати як власні поведінкові вчинки, так і оточуючих; здатність вербалізувати сформований план дій, уміння оцінити ефективність спільної діяльності; навички самостійного пошуку інформації (отримувати, систематизувати, аналізувати, перетворювати, зберігати і передавати її у зрозумілій формі) [12].

В умовах сучасного інформаційного простору соціальна компетентність у дітей із особливими освітніми потребами

формується в родині, колі друзів, у процесі здобуття освітніх навиків, під впливом засобів масової інформації.

Із вдосконаленням ІКТ і активним застосуванням у освітній галузі таких сучасних термінів, як *медіасоціалізація* та *кіберсоціалізація*, науковець А. Тадаєва звертає увагу на те, що завдяки медіа потрібно візуалізувати соціальний досвід і соціальні цінності дітей із різними нозологіями у вигляді інформації, даних, де вони можуть не тільки використовувати медіатексти, а й створювати їх, спілкуватися з оточуючими, застосовуючи технічні засоби. В інформаційному суспільстві кардинально змінюється уявлення про соціалізацію, де провідною моделлю освітнього процесу стає медіасоціалізація, або соціалізація в медіасередовищі [13].

Медіасоціалізація означає, що крім традиційних агентів, інститутів та факторів соціалізації, активно втрутився ще один чинник – медіа [13].

А. Тадаєва наголошує, що кіберсоціалізація є новою складовою процесу медіасоціалізації особистості в інформаційному суспільстві, що зумовлена появою мережі інтернет. У межах соціально-педагогічного підходу кіберсоціалізація є складовою медіасоціалізації, яка забезпечує соціальний розвиток дитини у віртуальному середовищі. Кіберсоціалізація є частиною медіасоціалізації, яка, у свою чергу, є складовою процесу соціалізації особистості в інформаційному суспільстві [13].

У дослідженнях А. Тадаєвої виділено чинники медіасоціалізації дітей у сучасному інформаційному просторі – сім'я, заклади освіти, територіальна громада, зовнішні фактори суспільного середовища.

1) Сім'ї прямолінійно формують процеси медіасоціалізації в дітей, створюють інформаційне середовище, у якому відбуваються первинні етапи долучення до мережного соціуму (мобільні телефони, планшети, навички користувача в інтернет-просторі). Якщо батьки є активними користувачами медіа, то діти з таких сімей більше медіасоціалізовані, ніж у родинах із негативним ставленням до сучасних ІКТ [13].

2) Територіальна громада стає специфічним інформаційним середовищем, у якому відбувається соціальний розвиток дітей та їхніх родин. Соціальними складовими інформаційного середовища для дітей із різними нозологіями у територіальних громадах є: позашкільні дитячі установи, культурно-дозвіллєві заклади, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, дитячі бібліотеки, редакції дитячих видань, дитяче телебачення, сайти та групи в соціальних мережах, що впливають на процес медіасоціалізації дітей із різними нозологіями, а також наявність безкоштовного бездротового доступу до інтернету [13].

3) Зовнішні фактори суспільного середовища кардинально впливають на формування соціальної компетентності в дітей – сім'я (родина), педагоги, друзі, пересічні перехожі й опосередковані чинники (медіапрограми та засоби ІКТ) [13].

В. Плєшаков наголошує, що поширення та стрімкість освоєння інтернету спричинило виникнення терміна "кіберсоціалізація", який визначено як процес якісних змін структури самосвідомості особистості й мотиваційних потреб сфер індивідуума, що відбувається в результаті використання суспільством сучасних інформаційно-комунікаційних, цифрових і комп'ютерних технологій у контексті засвоєння і відтворення культури в межах персональної життєдіяльності [14].

На формування соціальної компетентності в дітей із особливими освітніми потребами впливають такі види сучасних засобів ІКТ:

- технології Web 1.0 – інтернет-технології першого покоління (електронна пошта, форум, аудіо-, відеочат, засоби IP-телефонії, платформи для мережевих курсів);
- технології Web 2.0 – інтернет-технології другого покоління (блоги, сайти, мікроблоги, ВікіВікі, сервіси для зберігання фото, відео, презентацій, соціально-пошукові системи, контактні сервіси);
- технології Web 3.0 – мобільні технології (Smart-технології; Web syndication – web-ресурси, web-сайти, web-канали; Second life (Virtual worlds, Virtual reality); хмарні технології (сервіси Microsoft, Google); геосервіси (Google Maps, WikiMapia, Google Earth, Yahoo! Maps, AskCity) [15].

Аналізуючи програмні розробки медіадодатків для Android та Windows, які дозволяють створити безбар'єрне освітнє середовище для дітей із особливими освітніми потребами в умовах сучасного інформаційного суспільства, визначаємо такі технічні програми, які допоможуть дітям із різними нозологіями успішно адаптуватися до вимог сучасного соціуму, а саме:

1) TalkBack – Android для слабозорих і незрячих дітей, які мають змогу користуватися скрінрідерами (screen reader). Принцип роботи даного додатка – читання з екрану й озвучення, завдяки якому користувач може зрозуміти, що відбувається на екрані, і вільно взаємодіяти із пристроєм. Озвучення відбувається за допомогою синтезаторів мовлення, а для коректної роботи з українською мовою незрячі користувачі обирають синтезатор мовлення від компанії Google – Google TTS (текст-у-мовлення). Для того, щоб скористатися додатком на пристрої з Android, потрібно відкрити налаштування, натиснути "Мова та введення", обрати пункт "Синтез мовлення" – "Синтезатор мовлення Google". Функціонал цього синтезатора – власне озвучення у TalkBack, читання вголос у "Google Play Книги", вимова вголос у "Google Перекладач", а також можливе використання в інших додатках [16].

2) Додаток ISEE – це новий підхід у використанні штучних нейронних мереж (ШНМ), який запропонували українські студенти-дослідники. Принцип роботи додатка – смартфон зі встановленням програми ISEE, який має замінити незрячій людині очі. Коли смартфон піднести до рівня очей, той за допомогою камери визначає предмет і відстань до нього. Додаток за допомогою голосових і вібрових підказок зможе спрямувати користувача до потрібного об'єкта або допомогти обрати потрібний товар у магазині, дозволить досягти високої точності розпізнавання і працювати без підключення до мережі [17].

3) Розробник соціального стартапу BeWarned Віталій Потапчук, який із дитинства слабочуючий, разом із командою спеціалістів програмного забезпечення написав для нечуючих осіб низку додатків (перекладач Ж-Я) та платформ, які, використовуючи дані новації, зможуть 24/7 користуватись послугами жестового перекладу онлайн, що спрощує доступ до шкіл, лікарень, банків, соціальних служб і дозволяє більш вільно почуватися на вулиці, розв'язувати власні проблеми, серед них – чотири технічні асистенти, які об'єднані у платформу BeWarned:

- Sound Monitor – розв'язує проблему безпеки, реагуючи на звуки загрози (сирена, крик, сигнал авто, собачий гавкіт) і попереджає власника вібрацією та світловим індикатором;
- Connect – конвертує текст у мову і навпаки, що допомагає налагодити контакт із оточуючими;
- Emergency Call – розроблено для небезпечних ситуацій, дозволяє покликати рідних та оточуючих осіб на допомогу;
- Dance – дає змогу відчути музику завдяки перетворенню її на вібрацію, мерехтіння світла та пульсацію [18].

4) Spread Signs – безкоштовний сервіс, у якому зібрано понад 400 тис. жестів на позначення слів 38 мовами світу (у тому числі українською). Програма дозволяє дітям із порушеннями слуху, а також усім бажаючим, поглибити знання мови жестів [19].

5) Live Transcribe – це онлайн-програма, яка дозволяє транскрибувати звукові повідомлення та виводить їх

на екран смартфону. Додаток працює в режимі реального часу та дає можливість транскрибувати слова і речення із 70 мов світу (серед них є й українська). Сучасні технології неабияк полегшують життя дітей із порушеннями слуху, оскільки їм часто складно сприймати великі повідомлення та спілкуватися з особами, які не володіють мовою жестів [19].

6) JABtalk – це безкоштовний додаток для налагодження комунікації зі школярами, які мають порушення слуху. Головна ідея полягає в тому, щоб дитина могла пояснити свої думки й повідомити про потреби, обравши відповідні зображення та поняття на екрані смартфону, а додаток допоможе педагогам і друзям учня зрозуміти, чого саме бажає школяр.

7) Cards for Inclusion – це карткова гра, яка допомагає навчитися дітям успішно долати бар'єри та розв'язувати життєві негаразди, яку створили учасники британської програми Unlimited за фінансової підтримки Arts Council England і British Council. Одне із завдань програми – долучити роботи художників з інвалідністю до спільного культурного середовища. Гру офіційно презентували на Фестивалі змін у рамках щорічної конференції Асоціації музеїв у листопаді 2018 року [19].

ІКТ-інновації відкривають унікальні можливості для інклюзивної освіти сьогодення. Включення дитини з особливими освітніми потребами в навчальний процес без додаткових інформаційно-комунікаційних засобів відбуватиметься із певними емоційними труднощами [20].

Ключовими фігурами у формуванні соціальних компетентностей у дітей із особливими освітніми потребами засобами ІКТ є батьки, педагоги, оточуюче середовище. Для визначення рівнів сформованості соціальної компетентності у дітей із різними нозологіями була проведена науково-дослідницька робота, яка складалася із трьох етапів:

- проаналізовано рекомендації українських учених батькам, педагогам, спеціалістам, які хочуть на практиці використовувати ІКТ в освітніх цілях;
- вивчено труднощі впровадження інноваційного підходу, з якими зустрічаються українські батьки, педагоги, діти, з'ясовано шляхи їх подолання;
- досліджено передумови до використання ІКТ у навчальному процесі українських закладів середньої освіти.

Охарактеризуємо результати, отримані в ході реалізації кожного етапу.

Сформованість соціальної компетентності в дітей із особливими освітніми потребами засобами ІКТ визначали за трьохрівневим показником (високий, середній, низький) у формі прямого інтерв'ювання учнів 1–4 класів у кількості 87 осіб на базі спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату № 4 Оболонського району м. Києва (Пуща-Водиця). Отже, рівні показників такі:

- *Високий (45 %).* Характеризуються широкими і стійкими соціальними інтересами до сучасних засобів комунікації, наявністю зовнішньої та внутрішньої мотивації до спілкування в процесі навчання, здатністю до самооцінки поведінки, коригування власних дій удома, у класі, на вулиці; визнають цінність взаємодії з оточуючими особами (батьки, педагоги, друзі); знайомі з правилами і нормами поведінки та спілкування з дорослими й однолітками; вільно володіють засобами вербальної й невербальної комунікації; можуть пояснити значення понять "настрій", "почуття", "співпереживання"; самостійно знаходять спосіб виходу з конфліктних ситуацій із дорослими й однолітками; часто виявляють ініціативу при спілкуванні зі старшими й однокласниками; вільно застосовують ІКТ для комунікації в соціумі; їхні емоційні вияви адекватні ситуаціям; здійснюють дії, які відповідають загальноприйнятим нормам удома, у школі, на вулиці; самостійно і впевнено поводяться у нестандартних ситуаціях.

- *Середній (31 %).* Виявляють ситуативний інтерес до сучасних засобів комунікації; володіють недостатньою здатністю до самооцінки поведінки вдома, у класі, на вулиці, коригування власних дій; розуміють важливість спілкування з однолітками, педагогами, батьками; мотивом для спілкування є бажання самореалізуватися; знайомі з правилами і нормами поведінки в спілкуванні з однолітками й дорослими особами; мають уявлення про такі засоби, як мова, жести; ситуативно застосовують для комунікації ІКТ; вільно передають власний задум за допомогою слів; виявляють ініціативу в спілкуванні тільки з добре знайомими людьми; мають складнощі у вияві емоцій; можуть адекватно сприймати й оцінювати вчинки та дії добре знайомих людей (батьків, педагогів, друзів).

- *Низький (24 %).* Володіють неточними знаннями про сучасні засоби комунікації або такі знання повністю відсутні; стримані у вияві емоцій; відсутність здатності до самооцінки поведінки; мають фрагментарні уявлення про норми і правила поведінки в соціумі; з ускладненнями пояснюють значення понять "настрій", "почуття", "співпереживання"; не застосовують ІКТ для комунікації в соціумі; виявляють неадекватні емоційні почуття; не можуть самостійно подолати конфліктні ситуації; здатні до дій, які не відповідають загальноприйнятим соціальним нормам; відсутня впевненість і самостійність у поведінці в незнайомих ситуаціях.

Отже, процес формування соціальної компетентності в дітей із особливими потребами сучасними засобами ІКТ має передбачати розробку технічних програм, орієнтованих на забезпечення всебічного розвитку та соціалізації дітей із різними нозологіями, готових до продуктивної взаємодії з оточуючим середовищем у суспільному житті.

Висновки. Сучасний етап розвитку спеціальної педагогіки та психології визначається пошуком нових шляхів соціальної адаптації дітей із особливими освітніми потребами засобами ІКТ. Значних успіхів у соціалізації дитини з особливими освітніми потребами можна досягти тільки за активної участі сім'ї, а саме батьків. Зважаючи на впровадження інклюзивного навчання в сучасні заклади освіти, що передбачає залучення батьків як активних учасників освітнього процесу до адаптації дітей із особливими потребами у реальний соціум, виникає необхідність активного вивчення проблем сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами.

Психологічна зрілість батьків, родинні традиції, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини з певною нозологією, а засоби ІКТ тільки сприяють і допомагають у цьому різноманітними технічними способами.

Список використаних джерел

1. Польовик О. В. Проблеми життєдіяльності дітей з особливими потребами в сучасному суспільстві. Сучасна теорія і практика соціальної роботи / О. В. Польовик, М. Є. Чайковський. – Хмельницький : ХІСТ Університету "Україна", 2010.

2. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України / В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008.

3. Маханько І. В. Формування інформаційно-комунікативних компетентностей учнів засобами кооперативного навчання в інтегрованій системі географічної освіти / І. В. Маханько. – Кривий Ріг : КЗІМЦ, 2017.

4. Уманець Г. М. Інклюзивна освіта: Особливій дитині – особлива увага / Г. М. Уманець, О. В. Кобзар, В. О. Кулєш. – Донецьк : Витоки, 2010.

5. Зверєва І. Д. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / І. Д. Зверєва. – К. : Центр учбової літератури, 2008.

6. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності // Креативна педагогіка / О. М. Марущак. – Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся", 2016. – Вип. 11. – 97–108.

7. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості: постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження / А. Б. Мудрик, М. О. Носко // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. – 2011. – № 6(37). – С. 37–40.

8. Нечипоренко Н. В. Інформаційні технології в освіті : метод. посіб. / НВК "Уманська міська гімназія – школа естетичного виховання" [Електронний ресурс] / Н. В. Нечипоренко. – 2013. – Режим доступу : https://teachinfo.jimdofree.com/.

9. Кирильчук С. М. Smart-технології в навчанні дітей з особливими потребами : звітна наук. конф. Ін-ту інформ. технологій і засобів навчання НАПН України / С. М. Кирильчук. – К., 2017. – С. 42–46.
10. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навч. посіб. / Ю. Г. Носенко, А. В. Гета, В. М. Заіка, В. В. Коваленко. – Полтава : ПУЕТ, 2018.
11. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / В. В. Коваленко, М. П. Лещенко. – К. : ЦП "КОМПРИНТ", 2017.
12. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К. : Видав. група "АТОПОЛ", 2011.
13. Тадаєва А. В. Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі : дис. … канд. пед. наук / Харків. держ. акад. культури / А. В. Тадаєва. – Харків, 2016.
14. Плешаков В. А. Теория киберсоциализации человека / В. А. Плешаков, А. В. Мудрик. – М. : МПГУ ; Homo Cyberus, 2011.
15. Національна асамблея людей з інвалідністю України. Новітні технології для дітей з особливими освітніми потребами. – 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://naiu.org.ua/novitni-tehnologiyi-dlya-ditej-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy/.
16. GOOGLE розробила просунутий синтезатор мови нового покоління. Перший. Український. Інформаційний. 5 канал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://teachinfo.jimdofree.com/.
17. Єрченко В. Українські студенти створили мобільний додаток, який допомагатиме незрячим людям орієнтуватися у просторі. Технології [Електронний ресурс] / В. Єрченко. – (2017). – Режим доступу : https://tokar.ua/read/20555.
18. Три інтернет-ресурси для дітей з порушеннями слуху. Освітній проєкт "На урок". – 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://naurok.com.ua/post/tri-internet-resursi-dlya-ditey-z-porushennyami-sluhu.
19. Нейронні мережі – шлях до глибинного навчання. Codeguida. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://codeguida.com/post/739.
20. Найда Ю. М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія : навч.-метод. посіб. / Ю. М. Найда, Л. М. Ткаченко, Л. І. Даниленко. – К. : Видав. дім "Плеяда", 2014.

References

1. Pol'ovyk O. V. Problemy zhyttyediyal'nosti ditej z osoblyvymy potrebamy v suchasnomu suspil'stvi. Suchasna teoriya i praktyka social'noyi roboty / O. V. Pol'ovyk, M. Ye. Chajkovs'kyj. Xmel'nyc'kyj : XIST Universytetu "Ukrayina", 2010. 164 s.
2. Kremen' V. H. Encyklopediya osvity / Akad. ped. nauk Ukrayiny. Kyyiv : Yurinkom Inter, 2008. 543 s.
3. Maxan'ko I. V. Formuvannya informacijno-komunikatyvnyx kompetentnostej uchniv zasobamy kooperatyvnoho navchannya v intehrovanij systemi heohrafichnoyi osvity. Kryvyj Rih : KZIMC, 2017. 127 s.
4. Umanec' H. M. Inklyuzyvna osvita: Osoblyvij dytyni – osoblyva uvaha / H. M. Umanec', O. V. Kobzar, V. O. Kulyesh. Donec'k : Vytoky, 2010. 135 s.
5. Zveryeva I. D. Social'na pedahohika : mala encyklopediya. Kyyiv : Centr uchbovoyi literatury, 2008. 536 s.
6. Marushhak O. M. Ponyattya kompetentnosti u pedahohichnij diyal'nosti. Kreatyvna pedahohika: [nauk.-metod. zhurnal]. Akademiya mizhnarodnoho spivrobitnyctva z kreatyvnoyi pedahohiky "Polissya". Zhytomyr. 2016. Vyp.11. 97–108.
7. Mudryk A. B. Social'na kompetentnist' osobystosti: postanovka problemy i teoretychni aspekty doslidzhennya / A. B. Mudryk, M. O. Nosko. Visn. Chernihiv. nac. ped. un-tu. 6(37), 2011. S. 37-40.
8. Nechyporenko N. V. Informacijni texnolohiyi v osviti : metod. posib. / NVK 'Umans'ka mis'ka himnaziya – shkola estetychnoho vyxovannya' [Elektronnyj resurs]. 2013. Rezhym dostupu : https://teachinfo.jimdofree.com/.
9. Kyryl'chuk S. M. Smart-texnolohiyi v navchanni ditej z osoblyvymy potrebamy : zvitna nauk. konf. In-tu inform. texnolohij i zasobiv navchannya NAPN Ukrayiny. Kyyiv, 2017. S. 42–46.
10. Suchasni zasoby IKT pidtrymky inklyuzyvnoho navchannya : navch. posib. / Yu. H. Nosenko, A. V. Heta, V. M. Zaika, V. V. Kovalenko. Poltava : PUET, 2018. 261 s.
11. Kovalenko V. V. Formuvannya social'noyi kompetentnosti molodshyx shkolyariv zasobamy informacijno-komunikacijnyx texnolohij : posibnyk / V. V. Kovalenko, M. P. Leshhenko. K. : CP "KOMPRYNT", 2017. 189 s.
12. Kolupayeva A. A. Dity z osoblyvymy osvitnimy potrebamy ta orhanizaciya yix navchannya / A. A. Kolupayeva, L. O. Savchuk. K. : Vydav. hrupa "'ATOPOL", 2011.
13. Tadayeva A. V. Social'no-pedahohichnyj suprovid socializaciyi molodshyx shkolyariv v suchasnomu informacijnomu prostori : dys. … kand. ped. nauk / Xarkiv. derzh. akad. kul'tury. Harkiv, 2016.
14. Pleshakov V. A. Teorija kibersocializacii cheloveka / V. A. Pleshakov, A. V. Mudrik. – M. : MPGU ; Homo Cyberus, 2011.
15. Nacional'na asambleya lyudej z invalidnistyu Ukrayiny. Novitni texnolohiyi dlya ditej z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. 2018 [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu : https://naiu.org.ua/novitni-tehnologiyi-dlya-ditej-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy/.
16. GOOGLE rozrobyla prosunutyj syntezator movy novoho pokolinnya. Pershyj. Ukrayins'kyj. Informacijnyj. 5 kanal [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu : https://teachinfo.jimdofree.com/.
17. Yerchenko V. Ukrayins'ki studenty stvoryly mobil'nyj dodatok, yakyj dopomahatyme nezryachym lyudyam oriyentuvatysya u prostori. Texnolohiyi [Elektronnyj resurs]. 2017. Rezhym dostupu : https://tokar.ua/read/20555.
18. Try internet-resursy dlya ditej z porushennyamy sluxu. Osvitnij proyekt "Na urok". 2019. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu : https://naurok.com.ua/post/tri-internet-resursi-dlya-ditey-z-porushennyami-sluhu.
19. Nejronni merezhi – shlyax do hlybynnoho navchannya. Codeguida. 2017 [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu : https://codeguida.com/post/739.
20. Najda Yu. M. Standarty hromads'ko-aktyvnoyi shkoly: social'na inklyuziya : navch.-metod. posib. / Yu. M. Najda, L. M. Tkachenko, L. I. Danylenko. K. : Vydav. dim "Pleyada", 2014.

Надійшла до редколегії 21.05.2020
Рецензовано 01.06.2020

L. Tokaruk, Ph.D., Associate Prof.
Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine
ORCID iD 0000-0002-7330-406X

FORMATION OF SOCIAL COMPETENCY IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS OF ICT

The article defines the components of the formation of social competence in children with special educational needs by means of ICT and the peculiarities of the use of information and computer technologies in the education and education of children with special needs from the point of view of compensation of physical disabilities with the help of modern technical means. The legal framework for inclusive education of children with special needs analyzed and the existing technical developments of media applications for the development of children with different nosology's are examined.

The current stage of development of special pedagogy and psychology is determined by the search for new ways of social adaptation of children with special educational needs with ICT. Significant progress in the socialization of a child with special educational needs can only achieved with the active involvement of the family, namely parents.

The introduction of inclusive education in modern educational institutions, which involves the involvement of parents as active participants in the educational process in the adaptation of children to the requirements of modern society, there is a need for active study of a family raising a child with special needs. Parents' psychological maturity, family ideals, social communication experiences are often crucial in the development of a child with a specific nosology, and ICT tools only facilitate and assist in this variety of technical developments.

Formation and development of children with special educational needs of social, information, digital competence by means of ICT is an important component of socialization of the individual.

The process of developing social competence in children with special needs with modern ICT tools should include the development of technical programs aimed at ensuring the full development and socialization of the individual, ready for productive interaction with the environment in public life.

Keywords: competence, social competence, children with special educational needs, information and communication technologies, information and digital competence, electronic inclusion, media socialization, cyber socialization.

Л. Токарук, канд. пед. наук, доц.
Киевський национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
ORCID iD 0000-0002-7330-406X

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ СРЕДСТВАМИ ИКТ

Определены составляющие формирования социальной компетентности у детей с особыми образовательными потребностями средствами ИКТ и особенности применения информационно-компьютерных технологий в обучении и воспитании таких детей с позиции компенсации физических недостатков с помощью современных технических средств. Проанализирована нормативно-правовая база инклюзивного обучения детей с особыми образовательными потребностями средствами ИКТ. Рассмотрены имеющиеся технические разработки медиаприложений для развития детей с различными нозологиями.

Ключевые слова: компетентность, социальная компетентность, дети с особыми образовательными потребностями, информационно-коммуникационные технологии, информационно-цифровая компетентность, электронная инклюзия, медиасоциализация, киберсоциализация.